

Comandor (r) prof. dr. Aurel PENTELESCU
Ionuț-Constantin PETCU

PREOTUL ICONOM STAVROFOR CONSTANTIN NAZARIE (1865-1926), ȘEFUL SERVICIULUI RELIGIOS AL ARMATEI ROMÂNE ÎN RĂZBOIUL PENTRU ÎNTREGIREA NEAMULUI

O lucrare cu caracter monografic consacrată părintelui profesor Constantin Nazarie nu avem știință să existe în istoriografie, doar câteva evocări ocazionale¹. Cel care se va încumeta să scrie o astfel de lucrare va avea, în mod sigur, bucuria și satisfacția să descopere complexitatea personalității sale, destinul uman și profesional al acestui vrednic slujitor al Altarului, precum și al Catedrei, fiind, totodată, *un creator de orizonturi noi în spiritualitatea noastră românească și ortodoxă*², la cumpăna dintre veacurile al XIX-lea și al XX-lea.

În cele ce urmează, încercăm să desprindem – pe baza materialelor editate, inclusiv a lucrărilor scrise de părintele profesor Constantin Nazarie – câteva din componentele personalității sale deosebite, mărețe, insistând pe activitatea desfășurată ca protoiereu al preoților militari în Războiul pentru Întregirea Neamului din anii 1916-1918, misiune încredințată de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și îndeplinită cu cinste și abnegație, care a stat la baza episcopatului militar, creat prin lege, în 1921, în România. În calendarul aniversărilor sunt 150 de ani de la nașterea părintelui profesor Constantin Nazarie și o sută de ani de când a primit misiunea să organizeze Serviciul Religios al Armatei Române.

Constantin Nazarie s-a născut la 16 martie 1865 în satul Grădiștea, comuna Vultureni, fostul județ Tecuci (azi județul Galați), într-o familie de țărani, cu origini de țărani răzeși. Tatăl său, Gheorghe Nazarie, era cântăreț la biserica satului. Pe bună dreptate, toți cei care au scris despre biografia părintelui profesor Constantin Nazarie au evidențiat influența covârșitoare a acestui aspect în viața viitorului teolog. *Copilul Constantin* – afirmă părintele Constantin Galeriu – *a crescut în atmosfera curată a căminului și a credincioșilor bisericii*³.

Potrivit informațiilor editate, copilul Constantin Nazarie a urmat școala primară în orașul Bacău, pentru ca în anul 1881 tatăl său să îl înscrie la Seminarul „Sf. Gheorghe” din Roman, pe care l-a absolvit în anul 1885. A urmat apoi Seminarul „Veniamin Costachi” din Iași pe care l-a absolvit în

anul 1888. Preotul Scarlat Porcescu, care a cercetat situația școlară a elevului Constantin Nazarie, deci în cunoștință de cauză, afirmă: *Atât la Seminarul din Roman cât și la cel din Iași, Constantin Nazarie s-a remarcat ca elev sârguincios la studii, având, în același timp, o purtare exemplară*⁴.

De precizat că Seminarul teologic „Sf. Gheorghe” din Roman s-a înființat în anul 1858, pe data de 1 septembrie, iar în anii 1858-1882 director al acestui seminar a fost

preotul Dimitrie Matcaș (1818-1893), urmat în anii 1882-1896 de Ioanichie Flor, arhimandrit, arhiereu, episcop locotenent și, din 1897, episcop eparhiot la Roman⁵. Pentru ca în anii 1896-1898, director al acestui seminar să fie preotul Constantin Nazarie⁶. Timp de un an de zile, 1881-1882, seminaristul Constantin Nazarie l-a cunoscut, ca director, pe preotul Dimitrie Matcaș. În 1899 avea să-i dedice o broșură *Notițe biografice*, retipărită în anul 1914, în care afirma sincer și tranșant: *Nu voi pretinde că Economul Dimitrie Matcaș a făcut parte din categoria oamenilor și bărbaților noștri geniali, voi pretinde însă că a fost un vrednic și demn reprezentant al păturii culte și instruite a timpului său; voi pretinde că a fost un preot bun, un dascăl excelent și mai presus de toate un eminent patriot*⁷.

Să înțelegem că cel dintâi model de viață pentru preotul Constantin Nazarie a fost preotul Dimitrie Matcaș? Poate că da, dacă ținem cont de modestia și demnitatea părintelui profesor Constantin Nazarie manifestate în toate împrejurările importante ale vieții sale. Nu întâmplător, în 1943, la 17 ani de la moartea profesorului, fostul său elev, preotul Haralambie Roventța consemna: *De multe ori, când era vacant câte un post de episcop, toți ochii se îndreptau spre Constantin Nazarie. A refuzat însă mereu orice propunere, socotindu-se prea umil pentru această treaptă. Ce pildă vie, vrednică numai de un sfânt, ca Sf. Vasile cel Mare, Ioan Gură de Aur sau Grigorie de Nissa! Ce cutremurătoare lecție pentru toți cei grăbiți să suie cu nesimțire în treptele de conducere ale Bisericii!*⁸.

După cei 4 ani urmați la Seminarul teologic din Roman și încă 3 ani la Seminarul teologic superior de la Iași, în toamna anului 1888, tânărul Constantin Nazarie, în vârstă de 23 ani, ia calea Kievului, la Academia teologică din marele oraș de

Preotul Profesor Constantin Nazarie (1865-1926)

pe Nipru. A fost șansa vieții sale, riguros dirijată și subvenționată de chiriarhul eparhiei Romanului, Episcopul Melchisedec Ștefănescu (1823-1892; episcop la Roman: 1879-1892), care, în anii 1848-1851, studiasse la Academia duhovnicească din Kiev, cel mai important centru de studii superioare din Răsăritul Europei în secolul al XIX-lea⁹. Potrivit cercetărilor efectuate de preotul Scarlat Porcescu, Episcopul Melchisedec Ștefănescu trimitea bani pentru haine și întreținere la Academia din Kiev în contul studentului Constantin Nazarie. Mai mult, acesta beneficiase un timp și de salariul său de copist la cancelaria Episcopiei Romanului, post deținut de la 1 aprilie 1888, când era seminarist la Iași, în ultimul an de studii¹⁰.

La Kiev, Constantin Nazarie a studiat aproape cinci ani, din toamna anului 1888 până în iunie 1893. Între timp, protectorul său, Episcopul Melchisedec Ștefănescu a trecut la Domnul, la 16/29 mai 1892, în vârstă de 69 ani. Prin testament, creează o fundație prin care să se acorde burse de studii la Academia duhovnicească din Kiev; biblioteca și colecția sa numismatică le-a dăruit Academiei Române, a cărui membru titular era din 10 septembrie 1870, iar în anii 1882-1885 i-a fost vicepreședinte¹¹.

Din Kiev, Constantin Nazarie a trimis protectorului său mai multe scrisori. Constantin C. Diculescu le transcrie selectiv în lucrarea sa, *Din corespondențele Episcopului Melchisedec*, tipărită în 1909¹². Preotul Scarlat Porcescu, pe bună dreptate, afirmă că scrisorile din Kiev ale lui Constantin Nazarie sunt *adevărate documente și precizează: Aceste scrisori, cuprind unele știri în legătură cu viața tânărului student român la Kiev și, în același timp, diferite știri în legătură cu aspecte din viața marelui oraș de pe Nipru. Toate scrisorile cunoscute sunt de pildă de bună cuviință. Faptul acesta pune, fără îndoială, în lumină, simțămintele de adâncă prețuire pe care Nazarie le avea față de marele ierarh de la Roman*¹³.

Câteva excerpte, aproape la întâmplare. *Studentii Academiei mai toți știu a cânta dintr-un instrument, deoarece în Seminar sunt obligați a învăța, pe când la noi, dacă s-ar încerca cineva să cântă din scripcă (vioară – n.n.) de exemplu, mi se pare că i-ar suna scripcă în cap. Dacă e bun acest lucru sau nu, eu poate nu voi fi în stare să judec, atât numai observ, că aici orice tânăr și bătrân cântă, și până acum n-am văzut pe nimenea stricat or pierdut din pricina muzicii. Pentru a adăuga imediat: Poporul rus e foarte iubitor de petreceri, dar sunt așa zgomotoase, încât pe cel nedepins cu așa soi de petreceri îl desguștează. Masa de jos trece cu totul măsura petrecerii, căci oameni în așa grad de temperare din cauza beției n-am văzut până aicea și aceasta cred că vine mai cu samă de acolo, că ei consumă exclusiv băuturi alcoolice (spirtoase – n.n.). Și încă, din aceeași scrisoare: Cu limba rusească merg bine și ocupația cu ea, care adesea e prea serioasă, nu mi-a dat timp nici măcar să mă gândesc la acel urât despre care Preasfinția Voastră mi-ați amintit, dobândind totodată convingerea că ocupația e moartea urâtului și a tuturor gândurilor fie ele bune, rele sau melancolice*¹⁴.

Într-o altă scrisoare, Constantin Nazarie precizează: *Cărți-rusești citesc, am terminat pe Dostoievski, unul din cei mai grei autori ruși, și acum am început pe contele Tolstoi, bătrânul din Moscova. De asemenea: Toți studenții ruși învață limbile moderne (sigur franceza, germana, engleza – n.n.) nu cu scopul de a le vorbi în salon, ci spre a se servi de ele, adică a traduce bine și înțelege ceea ce citește, lucru la care reușesc*

*foarte ușor, deoarece și studentul și profesorul are în vedere folosul practic*¹⁵.

Acest învățământ, Constantin Nazarie îl va aplica asupra învățaturii limbii ruse, fapt ce i-a permis încă din timpul studenției să efectueze traduceri de texte bisericești (predici), iar mai târziu, înapoiat în țară, să dezvolte o operă importantă de traducător din teologi ruși, atât singur cât și în colaborare, precum *Apologetica creștină. Curs de teologie fundamentală* de Nikolai Pavlovici Rojdestvenski (2 vol., peste 800 pagini, tipărite în 1896-1897) sau *Teologia dogmatică creștină* de Silvestru, episcop de Canev (6 vol., în colaborare, tipărite în anii 1896-1906)¹⁶.

La 10 aprilie 1893, Constantin Nazarie a prezentat Academiei Spirituale din Kiev lucrarea „*Sermones Dominicales*” per solum annum ale lui Iacob Voragin, *Archiepiscop de Genua (predicat.[or] scolast.[ic] sec. al XIII)*. *Studiu homiletic*, pentru – după propria mărturisire: *obținerea titlului academic de candidat licențiat în teologie*¹⁷. Lucrarea cuprindea trei capitole, introducere și două anexe traduse din latină (*Despre căsătorie și Duminica Floriilor*). După scurte notițe biografice despre Iacob Voragin și un excurs destul de consistent în veacul al XIII-lea, supranumit veacul de aur al scolasticii teologice, cu Toma din Aquino (1226-1274) în vârful piramidei somităților filosofice și teologice (cu a sa operă *Summa theologiae*), sanctificat la 1323 de Papa Ioan al XXII-lea, în celelalte două capitole sunt analizate predicile/*cuvințele dominicale* ale lui Iacob Voragin, atât sub raport formal (tema, limba, stilul etc.), cât și după conținut, unde abundă pasaje *din cărțile sfințite, o mulțime de alte pasaje din sfinții părinți și scriitori laici*¹⁸, toate în limba latină, fiind utilizate edițiile din 1586 și din 1500 (Paris).

Vorbind despre lucrare, Constantin Nazarie afirmă că aceasta *nu este decât o primă încercare de a face ceva dintr-o temă nelucrată de nimenea (adică inedită – n.n.) și ingrată, după conținut*, fiindcă nu și-a ales-o, ci conform regulilor de la Academia din Kiev, profesorii definesc temele, iar studenții le trag la sorți. Cert este că – tot după Constantin Nazarie: *Consiliul cel mare al Academiei, în ședința sa plenară din 14 iunie 1893 a recunoscut scrierea de față ca satisfăcătoare pentru scopul cu care a fost prezentată*¹⁹.

Ca urmare, cei aproape cinci ani de studenție la Kiev, au fost încheiați. Constantin Nazarie avea 28 ani împliniți și s-a întors în țară. Avea să tipărească lucrarea sa de licență în anul 1894 la Roman, și a dedicat-o protectorului său, Episcopul Melchisedec Ștefănescu: *Prea Sântitului Melchisedec, fost Episcop al Romanului, Membru al Academiei Române – memorie eternă*, precum și Arhiepiscopului Ioanichie Flor: *Prea Sântitului Arhiepiscop Ioanichie Flor Băcaonul, Locot.-Episcop Eparhiei Romanului și Director Seminarului „Sf. George” din Roman – profundă recunoștință*²⁰. Echivalarea titlului de licențiat obținut la Academia Teologică din Kiev o va face la Facultatea de Teologie din București, la 16 aprilie 1895²¹.

Revenit în țară, Constantin Nazarie a satisfăcut mai întâi stagiul militar, amânat până la terminarea studiilor la intervenția Episcopului Melchisedec Ștefănescu, cu puțin înainte ca acesta să treacă la Domnul în anul 1892. Pe data de 1 ianuarie 1894 a fost numit secretar și pedagog șef la Seminarul din Roman. La 15 ianuarie 1894 s-a retras din postul de copist de la Cancelaria episcopală. Pentru ca pe data de 1 septembrie 1894 să fie numit directorul Cancelariei Episcopiei Romanului. În același an, 1894, Constantin Nazarie s-a

căsătorit cu Maria Stupcanu, fiica preotului Vasile Stupcanu din Roman. Au conviețuit doar zece ani, întrucât soția sa a decedat în anul 1904²².

La 31 de ani neîmpliniți, în data de 26 ianuarie 1896, Constantin Nazarie a fost hirotonit preot în Catedrala Episcopală din Roman de către Episcopul Ieronim, iar spre finele anului a fost numit profesor și director al Seminarului Teologic din Roman. Pentru ca în anul școlar 1898/1899 să fie transferat la Seminarul Central din București, ca profesor și director, în urma vizitei Regelui Carol I la Roman, care era însoțit și de ministrul Instrucțiunii Publice, Spiru Haret. Înălții oaspeți au vizitat și Seminarul Teologic din localitate, fiind impresionați de realizările tânărului director, Constantin Nazarie, de 33 ani²³.

Mutarea la București a însemnat și promovarea în importante funcții didactice și administrative. La data de 16 octombrie 1901 a fost numit profesor agregat la Facultatea de Teologie din București, Catedra de Teologie Morală, succedând profesorului Alexandru Mironescu, ales arhiepiscop la 27 ianuarie 1895, călugărit la Mănăstirea Cernica sub numele de Atanasie, hirotonit la 5 februarie acel an, devenit ulterior locțiitor și eparhiot la Episcopia Râmnicului, iar în anii 1909-1911 mitropolit primat, când s-a retras din scaun, decedând în 1931²⁴. La data de 20 decembrie 1904, preotul Constantin Nazarie a fost numit profesor titular definitiv la aceeași catedră, iar din 1 februarie 1906 și director al Internatului Teologic, funcții pe care le-a îndeplinit până la sfârșitul vieții, 21 martie 1926. Mutat în Capitală, în toamna anului 1898, Constantin Nazarie, ca preot a slujit la Biserica Stavropoleos (preot ajutor) până în anul 1925, când s-a retras din post cu aprobarea Patriarhului Miron Cristea și cu mulțumirile scrise ale acestuia pentru întreaga activitate depusă²⁵.

Mormântul său se află în Cimitirul Bellu Militar. Pe piatra tombală din marmură neagră aflăm inscripția cu litere tip arhaic românesc: *Aici odihnește robul lui Dumnezeu/ Iconomul/ Constantin Nazarie/ Născut în Vultureni-Tecuci,/ La 16 martie 1865 și trecut din/ Această viață în București,/ La 21 martie 1926, după ce a slujit/ Biserica, Școala și Patria ca Preot,/ Profesor universitar și Protoiereu/ al Preoților de Armată în Războiul/ Pentru Întregirea Neamului.* Iar pe postamentul crucii de la mormânt, sub fotografia pe ceramică (ștersă în timp), inscripția: *Al Tău sunt eu, mântuiește-mă!/ Ps. [almul] 118, 94.*

Aflat mulți ani în paragină, mormântul a fost descoperit de un tânărul teolog Alexandru, seminarist la Turnu Măgurele, care îl îngrijește permanent.

În istoria Bisericii Ortodoxe Române, personalitatea lui Constantin Nazarie rămâne una puternică, marcantă, ca om, ca preot, ca profesor, ca educator și animator, în general. Părințele Scarlat Porcescu (1911-1991), preluând informații din publicațiile „Renașterea” (1940), „Noua Revistă Bisericească” (1926) sau ziarul „Opinia” (1926) din Iași, conturează deosebit de sugestiv portretul fizic al preotului Constantin Nazarie. Și anume, era „de statură mijlocie, bine legat, cu barba potrivită, neagră, aspră, creață, stufoasă, cu privirea puțin sașie”. Unii au deslușit în acest om deosebit înfățișarea căzăcească pe care i-o imprimase anii petrecuți la Kiev. Totdeauna foarte ordonat în ținuta sa vestimentară. La biserică sau la diferite festivități „purta cu cea mai desăvârșită eleganță culionul și hainele cleri-

cale”. „Era întruparea cea mai desăvârșită a moldoveanului în care istețimea, duiosia, hotărârea și zbuiciumul muncii fără istov făceau împreună casă bună”. Sprinten și neobosit, „se cutremura pământul pe unde trecea el ca o vijelie, aprindea fulgerări de entuziasm în orice făptură”. În ochii unui student de la Internatul Teologic „Nazarie printre trandafiri, oleandri, crini, garioafe, lalele, dalii, iasomie, semăna cu bunul Dumnezeu care se plimba prin grădina raiului”. Mișcările sale, firește, obiectivări ale conștiinței sale, arătau omul căruia-i plăcea ordine, omul cumpănit, chibzuit, omul de o desăvârșită disciplină în preocupări. „Sfatul său, cuvântul său era tăios, glumeț, plin de înțelepciune, de bunătate, de experiență”. „Cuvântul său era firea sa deschisă, leală, sinceră”. Constantin Nazarie întrunea în structura firii sale „blândețe, inteligență vie, cultură aleasă și mai presus de toate un caracter de elită. El avea un suflet în care vibra adânc simțirea evanghelică”²⁶.

Acest om, preotul și profesorul Constantin Nazarie, rămas văduv la 39 de ani, cu doi (?) copii, și trecut la Domnul la 61 de ani²⁷, în cei 30 de ani de preoție (din care 22 ani văduv), și-a consacrat energia și cunoștințele teologice formării și educării celor tineri care au ales „calea cea grea” a preoției. Între preot și profesor nu a existat nici o ruptură. Constantin Nazarie – afirma fostul său elev, preotul Haralambie Roventă – a fost înainte de toate o întru chipare exemplară a adevăratului preot în slujba lui Hristos [...] În această servire, el a fost **un mare educator creștin** (s.n.) pentru toți cei ce au avut fericea să-l cunoască. Pentru a adăuga imediat: *Viața întreagă a închinat-o pentru educarea suflutească a numeroase generații*

Mormântul Preotului Constantin Nazarie din Cimitirul Militar Bellu – București (foto: 2012)

de tineri în diferite posturi diriguitoare: **director al Seminarului din Roman**, apoi a celui Central din București, profesor la Facultatea de Teologie și Director al Internatului Teologic (s. lui H.R.). Și încă: *El a știut să fie un bun părinte* (ca preot – n.n.), în care discipolul se poate încrede deplin, căci la el nu încăpea vreodată fățarnicie, rezerve ori nepăsare. N-avea nimic de ascuns, de aceea s-a dăruit întreg, cu toată măreția lui sufletească pentru formarea tineretului. Forța lui educativă a stat totdeauna în faptul că trăia morala pe care o învăța. Viața și doctrina se contopeau în el într-o armonie deplin echilibrată²⁸.

Disponem, tipărite, de câteva cuvântări/conferințe ținute de Constantin Nazarie elevilor de la Seminarul din Roman sau elevilor din ultimul an (clasa a VIII-a) de la Seminarul Central din București²⁹. Cât privește prelegerile de *Teologie Morală* ținute studenților de la Facultatea de Teologie din București, acestea, conform afirmației Părintelui Constantin Galeriu, se află în biblioteca Institutului Teologic universitar din București³⁰.

Nu este scopul evocării de față să analizeze conținutul textelor enumerate, ele ar necesita un studiu amplu, riguros, întrucât multe din aserțiunile părintelui Constantin Nazarie de la cumpăna veacurilor al XIX-lea și al XX-lea sunt încă actuale și astăzi, date fiind bulversările prin care a trecut societatea românească, omenirea în general. Spicuim doar câteva excerpte, cu scopul de a ilustra stăruința depusă de părintele Nazarie pentru formarea și educarea tinerilor ce s-au dedicat preoției.

Piatra tombală de la mormântul Preotului Constantin Nazarie din Cimitirul Militar Bellu – București (foto: 2012)

Vorbind, spre exemplu, elevilor din ultimul an al Seminarului Central din București, viitori preoți, părintele Constantin Nazarie afirma: *Nu fără temei mulți dintre noi oftăm adânc după școală și toate bunurile ei, când ne vedem singuri în mijlocul valurilor lumii. Adăuga imediat: Dar oricât de amar ar fi acest pahar, nu poate trece de la noi, nu-l putem îndepărta, ci trebuie să-l golim până la fund: așa cer legile firii, așa cer legile mântuirii, așa cere menirea noastră a viitorilor preoți! Așa, pentru că: Noi suntem meniți să stăm sus, să stăm ca lumânarea pusă pe munte spre a lumina tuturor, suntem meniți să mergem înainte, să fim frunțași nu în averi și poftă, nu în lucruri rele și mișcări vătămătoare societății și țării, ci în pilda cea bună, în cuvinte și fapte³¹.*

Una din temele frecvente ale discursului moralizator al părintelui Constantin Nazarie, în spiritul moralei creștine, a fost – și rămâne încă actual – cel privitor la înstrăinarea, din diverse motive, a omului modern de biserică, de credința și practica creștină. Cu același prilej afirma: *Este o mare deosebire între omul de ieri și cel de astăzi, mai ales în țara noastră. Omul de ieri era încrezător, nu iubea să ridice vălul de pe fenomenele naturii, nici să le înțeleagă rostul și sensul; omul de ieri se uita, intra în Biserică, asculta, se lumina, ieșea mulțumit [text: mulțămit]; omul de ieri respecta și asculta cu plăcere sfaturile noastre ale oamenilor Bisericii; omul de astăzi nu se mai încrede* (s.n.), *caută să știe cum tună, cum se formează electricitatea, cum se cântărește* (cu sensul de măsoară – n.n.) *lumina, cum se susține natura; omul de astăzi intră în Biserică sau nu intră deloc, și dacă intră cercetează, scrutează, vrea să știe totul, să vadă totul, să înțeleagă totul [...]; omul de astăzi pătrunde și caută să cunoască de aproape atât viața noastră publică, cât și pe cea privată. Pentru a concludă sentențios: Acest lucru să nu vă surprindă și nici să cugetați că lumea s-ar fi făcut mai rea, nu, aici este o lege naturală a progresului moral și intelectual³².*

Să observăm că aceste ziceri și încă multe altele asemenea au fost rostite de părintele Constantin Nazarie în anul de grație 1900, adică în urmă cu peste o sută de ani! Actualitatea lor este frapantă... În același spirit a fost și ampla conferință *Mișcarea socialistă și creștinismul*, rostită de părintele Constantin Nazarie elevilor din ultimul an, viitori preoți, de la Seminarul Central din București, tot în anul 1900. De fapt, la cumpăna celor două veacuri trecute, părintele Constantin Nazarie s-a „războit” atât cu ideile nocive pentru biserică și societate, în general, ale mișcării socialiste, cât și ale adventismului. Pe această ultimă temă, bibliografia teologică elaborată este bogată, iar lucrarea *Combaterea principalelor învățături adventiste după mai mulți autori*, tipărită în 1913 și retipărită în 1921, rămâne de referință în domeniu. La acea dată adventismul (creat la 1845 de William Miller în America de Nord și răspândit rapid în Europa, în Rusia sub numele de Studism, precum și în România, mai întâi în Transilvania, apoi în Muntenia și Moldova) era vehement îndreptat împotriva ierarhiei bisericii creștine, solicita egalitatea tuturor credincioșilor și interzicerea depunerii jurământului și folosirea armei pentru cei chemați sub drapel. Îndemnul lui Constantin Nazarie era mereu: *Feriți-vă de adventiști³³*. Oricum, prin lucrarea amintită, Constantin Nazarie se dovedește un fin și profund cunoscător al învățăturii creștine, în spiritul Sfintei Scripturi și a tradiției Bisericii (respinsă de adventiști), fapt ce i-a permis o analiză sistematică a adventismului³⁴.

Cât privește mișcarea socialistă și creștinismul, analiza întreprinsă de Constantin Nazarie în lucrarea amintită, la anul 1900, este deosebit de interesantă, tratată *sin ira et studio* (fără ură și părtinire), ca și problematica adventismului, și îndeamnă la vigilență pe elevii care vor absolvi Seminarul Central (cu opt clase de studiu) să fie pregătiți, ca viitori preoți cu parohie și răspunderi sociale deosebite, în spiritul moralei creștine, a sfințelor învățături ale bisericii. Doar câteva excerpte, în cele ce urmează, din partea finală a conferinței, astfel:

Principiile creștinismului sunt cele mai umanitare și deci prezintă puțină asemănare exterioară cu cele ale socialismului³⁵. Că actualmente este posibilă anomalia ca să existe un creștin socialist sau un socialist creștin, apoi această anomalie nu va mai exista atunci când socialismul își va înălța tronul pe zeul lui favorit – pe materie³⁶. A fi socialist însemnează a nega religia, a nega preoția și tocmai pentru aceasta am zis la început că pricep toate afară de acuzarea ce s-ar aduce unui preot sau seminarist că ar fi socialist. Aceasta ar fi culmea nechibzuinței, ar fi a ne da singuri în cap și a lucra pe capete la pregătirea propriei noastre pieiri³⁷. Nu este deci nevoie ca socialismul să intre în creștinism și nici creștinismul să se numească „socialism creștin” spre a împinge omenirea spre progres. Cu cât societatea actuală se va apropia mai mult de vederile creștinismului și va face ca ele să intre în sângele și corpul ei, cu atât omenirea va fi mai fericită³⁸. Să edificăm lumea numai pe principiile creștinismului, singurul care asigură în mod solid soarta de acum cât și soarta viitoare a omului³⁹.

Toate aceste aserțiuni și încă multe altele au fost exprimate de preotul profesor și director al Seminarului Central din București, Constantin Nazarie, pe baza unui amplu excurs asupra ideilor și principiilor socialismului, așa cum le-a aflat în diverse broșuri și programe de acțiune a socialiștilor români, de la cumpăna celor două veacuri trecute. Este lesne de sesizat, ca fapt deosebit de benefic pentru viitorii preoți, răspunderea asumată de Constantin Nazarie să prezinte pe larg și să demonteze pas cu pas, pe temeiul învățăturilor creștine, suita ideilor și principiilor socialiste, care erau la mare vogă în acea perioadă istorică și în România.

De precizat, cu aceeași profundă responsabilitate a primit și soluționat însărcinarea să organizeze și să prezideze primul Congres al profesorilor de religie ținut la București în 2-5 octombrie 1912 sau primul Congres al clerului ortodox din România întregită, ținut la București în 1919, în baza căruia preotul profesor universitar Constantin Nazarie a întemeiat *Asociația Generală a clerului ortodox din România*, fiind desemnat președinte al acesteia. Lucrările primului Congres al profesorilor de religie ținut la București în 2-5 octombrie au fost *imprintate sub îngrijirea Econ[omului] Const[antin] Nazarie, Profesor la Facultatea de Teologie și Președinte al Congresului⁴⁰*. Cele 147 de pagini ale volumului ar trebui reeditate spre a vedea imensul travaliu prestat de congresmeni la începutul veacului trecut, și responsabilitatea asumată, idee cu idee, soluție cu soluție, pentru predarea religiei în structurile școlare de învățământ, ca necesitate nemijlocită izvorâtă din firescul progresului uman și social, fără fisuri și spasme inutile.

Una din cele mai grele și dificile responsabilități primite de preot profesor universitar Constantin Nazarie a fost

aceea de a fi *organizatorul și conducătorul preoților militari* (de armată, cum s-au numit în epocă) *din România în timpul Primului Război Mondial*, misiune începută în anul 1915 și încheiată practic peste șapte ani, în 1922, când a fost predată celor în drept arhiva Serviciului Religios al Armatei Române, noua structură, înființată prin lege, numindu-se Inspectoratul Clerului Militar, în subordinea Ministerului de Război (ulterior Ministerul Apărării Naționale).

Cu adresa nr. 60 din 18 mai 1915, Sfântul Sinod al Bisericii Autocefale Ortodoxe Române înștiința pe P.C. Iconom Constantin Nazarie că: *Noi avem onoarea a vă face cunoscut că în ședința sa din 15 mai curent, v-a ales, cu unanimitate, ca protopop sau supervisor al preoților de armată, în caz de mobilizare, atașat pe lângă Marele Cartier General, ca delegat al Sf. Sinod în această însărcinare. Vi se transmite deci odată cu aceasta, în copie, și decizia votată de Sf. Sinod în aceeași ședință, privitoare la preoții de armată, spre știință și confirmare. Adresa era semnată de președintele Sf. Sinod, Mitropolitul Primat Konon Arămescu⁴¹.*

Decizia Sfântului Sinod era alcătuită în șapte puncte și semnată de zece ierarhi, în frunte cu Mitropolitul Pimen Georgescu al Moldovei și Sucevei. Între prevederi se arată: a) episcopii și mitropoliile vor da armatei, după cererea Ministerului de Război, preoți trebuincioși în timp de pace și în timp de război, și se specifica: *acești preoți vor fi titrați în teologie, cu aptitudini pentru păstoria militară și nu vor avea vârsta mai mare de 45 ani, și nici mai mică de 30 ani*; b) numirea preoților de armată se face de către Ministerul de Război, după recomandarea episcopului și mitropolitului în dioceza căruia se află unitatea de armată la care se numește preot; c) odată făcută numirea unui preot în serviciul armatei, el intră sub regimul legilor militare, asimilându-se în corpul ofițeresc, ca locotenent; d) în timpul mobilizării preoții de armată însoțesc trupele unde vor merge, dând povețe pastorale militare ce se impun de împrejurări și *făcând serviciile religioase fără ezitare*. Se mai prevedea: preoții de armată primesc instrucțiuni în ce privește serviciul preoțesc de la protopopul anume numit pe lângă Marele Cartier General, care decide și în ceea ce privește abaterile unor preoți, informând chiriarhii eparhiilor din care provin, cât și Marele Cartier General. Sfântul Sinod, în decizia sa mai preciza că prevederile stipulate se vor respecta întocmai până când se va elabora o lege în acest scop⁴².

În scrisoarea de mulțumire către Sfântul Sinod, părintele Constantin Nazarie preciza, între altele: *Înarmat cu asemenea elemente hotărâtoare, sper să reușim a face ca, pe de-o parte soldatul român să meargă la luptă pentru patrie încins cu arma neînvinsă a credinței, iar pe de alta să se întoarcă la vatră îmbunătățit și renăscut moralicește⁴³*. Ceea ce s-a și întâmplat după un efort susținut de mai mulți ani, din 15 august 1916, când Armata Română a trecut Carpații din Moldova în Transilvania, luptând cu trupele austro-ungare, și până la 1 aprilie 1921 când s-a decretat demobilizarea, cu idealul național înfăptuit prin Marea Unire a românilor în anul 1918.

O vastă corespondență (oficială) a purtat părintele Constantin Nazarie cu Marele Stat Major al Armatei Române și cu alți factori responsabili, inclusiv cu Mitropolitul Primat Konon Arămescu-Donici, în anul 1915, cu scopul de a organiza *Serviciul Religios al Armatei*, ca structură militară distinctă în caz de mobilizare, și al cărui șef devenea în baza alegerii sale ca protopop al preoților de armată de către

Sfântul Sinod⁴⁴. Se pare că lucrurile nu au mers linear, direct, cum ne-am fi așteptat, existând rezerve și chiar tărăgănări din partea factorilor decizionali militari. De fapt, după cum se va arăta, chiar în timpul campaniei din anii 1916-1918 au fost rețineri și chiar unele aspecte nedemne din partea unor ofițeri în raport cu prezența preoților printre ostași.

Cert este că părintele Constantin Nazarie a conștientizat rapid importanța răspunderii ce a primit din partea Sfântului Sinod, nu s-a lăsat intimidat de împrejurări și a trecut ferm la treabă. Drept urmare, în acel an, 1915, a redactat *Instrucțiuni asupra atribuțiilor preoților de armată*⁴⁵, document de importanță cardinală în cazul mobilizării, precum și lucrarea *Cuvântări pentru ostași și rugăciuni pentru Rege, Oaste și Popor în vreme de război*⁴⁶, pe care le-a pus la dispoziția factorilor decizionali ai Armatei Române. Ulterior, în ianuarie 1917, în timpul refacerii Armatei Române (cu sprijinul Misiunii Militare Franceze), după campania din anul 1916, a redactat, împreună cu Iconom Vasile Pocitan, subprotopopul preoților de armată, broșura *Înarmarea sufletească a ostașului român*, tipărită la Iași și apoi la Bârlad în acel an, 1917⁴⁷.

Introducerea la Instrucțiuni asupra atribuțiilor preoților de armată explică rațiunea de a fi a slujitorilor bisericii în mijlocul ostașilor în timp de război, precizând din capul locului că: *pregătirea sufletească a oștirii pe temeiul religiei, azi, ca și în trecut, are o însemnătate hotărâtoare și cântărește tot atât de greu în cumpăna victoriei, ca și mașinile grele care zguduie pământul*⁴⁸. Se arată, în continuare, că una dintre virtuțile necesare luptătorilor pentru a învinge este *credița*, subliniindu-se: *Cu ea au învins strămoșii noștri și cu ea vor învinge și urmașii, dacă cei chemați (preoții de armată – n.n.) vor ști să o sădească și să o întărească în sufletele viitorilor luptători ai dezrobirii naționale*⁴⁹.

Drept urmare, *Instrucțiunile asupra atribuțiilor preoților de armată* au pus la îndemâna preoților mobilizați instrumentarul strict necesar pentru caz de război, în cele trei titluri și șapte capitole. Titlul I, *Recrutarea preoților la armată, datoriile lor înainte de mobilizare*, cu capitolele: *Recrutarea preoților de armată*; *Datoriile preoților de armată înainte de mobilizare*. Titlul II, *Activitatea preotului în vreme de război*, cu capitolele: *Activitatea preotului în perioada mobilizării armatei*; *Activitatea preotului în perioada operațiunilor militare*; *Obiectele necesare preotului pentru săvârșirea diferitelor servicii religioase în timp de război*. Titlul III, *Ținuta, drepturile și disciplina preoților în timp de război*, cu capitolele: *Ținuta și drepturile preoților*; *Disciplina preoților în timp de război*⁵⁰.

Chiar și simpla enumerare a titlurilor și capitolelor amintitelor *Instrucțiuni* pune în evidență stăruința Protopopului Constantin Nazarie ca să fie cuprinse toate activitățile, deloc simple, ale preoților de armată în timp de război, cât și înainte, la mobilizare. Iar parcurgerea prevederilor acestor *Instrucțiuni* atestă imensul travaliu, mergând până la detalii, prestat de Protopopul Constantin Nazarie pentru alcătuirea sistematică a acestora, astfel încât preoții mobilizați să nu acționeze fără o coordonare unitară, cu scopul de a fi eficienți, în interesul armatei și al țării, iar comandanții militari să cunoască rostul preoților cu ostași.

De precizat că, la 28 octombrie 1915, *Instrucțiunile* erau aprobate de Ministerul de Război, documentul final fiind semnat pentru Ministerul de Război de general Dumitru Iliescu, Secretar General al Ministerului de Război și de

Iconom Constantin Nazarie, Protopop al preoților de armată, profesor universitar⁵¹.

Dar greul muncii organizatorice era abia la început, Serviciul Religios al Armatei se închea destul de anevoios, fiind implicate două structuri diferite, biserica prin Sfântul Sinod și armata prin Ministerul de Război, a căror acțiuni se necesita a fi corelate și numai stăruința extraordinară a părintelui Protopop Constantin Nazarie a făcut ca la mobilizarea din august 1916 Serviciul Religios al Armatei să fie constituit și să funcționeze efectiv, cu preoții de armată însoțind trupele.

Punctul forte al acestor acțiuni organizatorice pregătitoare l-au constituit concentrările pe eparhii a preoților mobilizați, fapt ce a permis nu numai cunoașterea de către Protopopul Constantin Nazarie a preoților din subordinea sa, dar mai ales dezbaterea unor probleme practice, unde multe neajunsuri de ordin organizatoric au ieșit la iveală. Cea dintâi concentrare s-a săvârșit în Eparhia Sfintei Mitropolii a Ungro-Vlahiei, la București, în zilele de 20 și 21 iunie 1916, unde au fost convocați 49 preoți și s-au discutat aspecte concrete, practice, ale activității preotului înainte de război, ca ofician, ca susținător al moralului trupei, ca mângâietor al trupei. În cuvântarea rostită, părintele Protopop Constantin Nazarie a afirmat: *Era necesar ca noi să ne adunăm și să punem la cale modul de cum trebuie să procedăm, uniform, în săvârșirea serviciilor religioase în fața trupelor și în toate împrejurările. După multe ezitări s-a ajuns la soluția ca preoții mobilizați să fie chemați pe eparhii spre a primi instrucțiunile necesare. Mulțumită acestei hotărâri, noi preoții mobilizați din această eparhie ne vedem cu toții adunați – cei dintâi – la un loc*⁵².

Cu același prilej, este interesantă și *Moțiunea* a 36 de preoți către Protopopul Constantin Nazarie prin care se condamnă vehement atitudinea unor preoți ce au folosit „mijloace piezișe” și s-au sustras să fie mobilizați. În *Moțiune* se afirmă: *Noi subscrișii detestăm din tot sufletul conduita acestor frați, echivalentă cu o dezertare condamnată de la cea mai sfântă datorie, impusă până și celui din urmă cetățean și Vă rugăm să binevoiți a cerceta și a face, pentru cinstea corpului preoțesc și pentru a nu mai plana asupra noastră acest blam; să fie readuși la locurile lor, după ce mai întâi le veți da dojana duhovnicească cerută de asemenea rare împrejurări, spre a sluji de pildă și altora*⁵³.

La 27 iulie 1916, Protopopul Constantin Nazarie informa pe șeful Marelui Stat Major Central al Armatei asupra întrunirilor avute cu preoții mobilizabili din Eparhia Mitropoliei Ungro-Vlahiei, a Mitropoliei Moldovei și Sucevei și cu preoții din Episcopia de Râmnic și a exprimat doleanța tuturor preoților de a fi *concentrați pe 15 zile la corpurile respective, în scopul de a se pune în contact cu ofițerii și trupa, pe care, cu această ocazie, ar putea chiar s-o și grijească*⁵⁴. Evident, această doleanță nu s-a pus în aplicare, datorită precipitării evenimentelor și intrării României în război împotriva Austro-Ungariei la 15 august 1916.

De precizat, cu prilejul convocărilor amintite preoții mobilizabili au primit fiecare *Instrucțiunile asupra atribuțiilor preoților de armată*, aprobate de Ministerul de Război și volumul *Cuvântări pentru ostași și Rugăciuni pentru Rege, Oaste și Popor în vreme de război*, tipărit de părintele Constantin Nazarie. Iar printre neajunsurile semnalate și raportate atât Sfântului Sinod, cât și Ministerului de Război s-au înscris: absența Sf. Antimis (semnat de chiriarhul eparhiei) la unitățile militare de pe cuprinsul respectivei eparhii;

tărăgănarea din partea Ministerului de Război pentru confecționarea Altarelor portative și a lădiței de campanie pentru obiectele de cult ale preotului și încă multe altele⁵⁵.

Minuțiozitatea cu care Protopopul Constantin Nazarie a gândit organizarea și funcționarea Serviciului Religios al Armatei a mers până la detalii. Spre exemplu, la 8 iulie 1916 a înaintat șefului Marelui Stat Major documentul *Dispozițiuni relative la îmbrăcămintea preoților în vreme de mobilizare și de război*, în 10 puncte, extrem de util și interesant⁵⁶.

La 24 august 1916, sub antetul Protoieria Preoților de Armată, cu nr. 1, Protoiereul Constantin Nazarie, adresa șefului Marelui Stat Major al Armatei Române un amplu raport în 12 puncte, prin care îl informa asupra activității desfășurate și semnală un șir de importante neajunsuri. *Începând de la 20 iunie a.c. am observat treptat pe toți preoții mobilizați din întreaga țară – arăta Protoiereul Constantin Nazarie. Țin să vă aduc la cunoștință, cu deosebită mulțumire, pe de o parte, faptul că preoții au răspuns la chemare cu cea mai mare exactitate, iar pe de alta că ei se prezintă bine și ca vârstă și ca înfățișare și ca parte culturală. Câțiva preoți neîndeplinind condițiunile necesare unui preot de armată, am cerut domniei voastre prin osebite referate să se ia măsurile convenite. Adaugă: Cu ocazia întrevederii dintre mine și preoții mobilizați s-au lămurit o mulțime de chestiuni privitoare la serviciul preoțesc în vreme de mobilizare și de război, astfel că din acest punct de vedere, nădăjduiesc că ei au la îndemână tot ce le trebuie⁵⁷.*

Printre neajunsuri, Protopopul Constantin Nazarie semnală: *Am constatat că foarte puțini dintre domnii comandanți s-au conformat **Instrucțiunilor preoților de armată**, care cer ca ei (preoții – n.n.) să fie poftiți la diferite solemnități ale unităților de trupă; ba unii dintre domnii comandanți consideră numitele Instrucțiuni ca necesare de știut numai de către preot⁵⁸.*

Pe bună dreptate, în context, Protoiereul Constantin Nazarie consemna: *Am rămas cu impresia că **preotul nu e încă încetățenit, nu e încă bine fixat în rândurile armatei**. Aceasta se explică prin faptul că el nu face parte din cadrele armatei și în vreme de pace, cum e în alte armate (europene – n.n.). Răul acesta se poate măcar în parte remedia și de aceea **vă rog a da ordin celor în drept să poftească pe preoți la solemnități și să dea cuvenita atenție Instrucțiunilor pentru preoții de armată**, ca astfel să se facă legătura necesară între preot, comandant, ofițeri și trupă⁵⁹.*

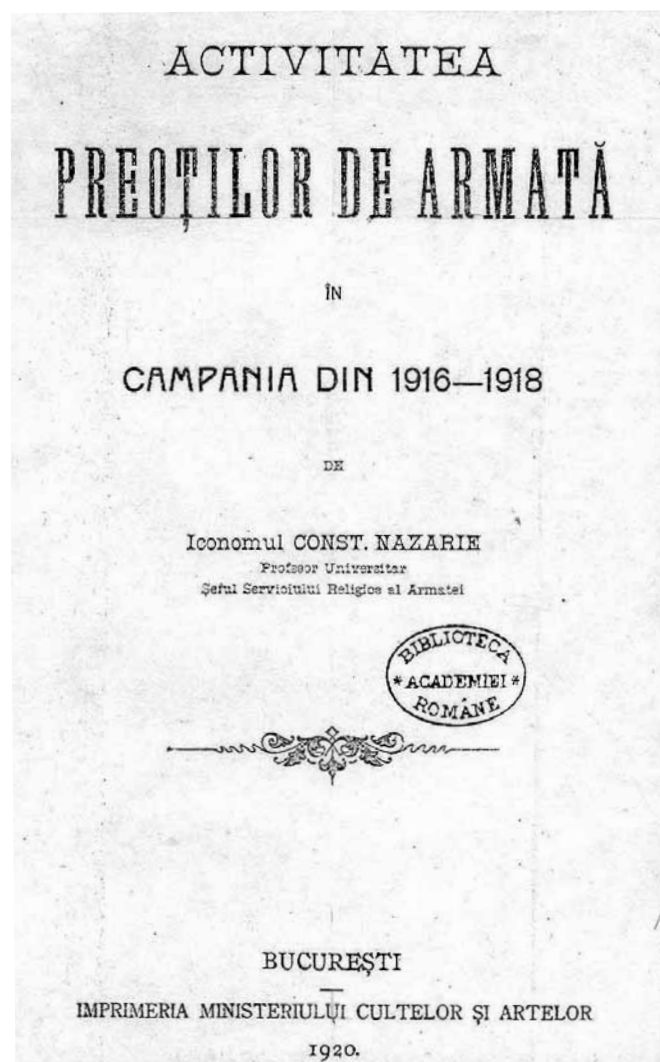
Protoiereul Constantin Nazarie semnală, în continuare, șirul neajunsurilor rezultate din necunoașterea de către comandanți a amintitelor instrucțiuni: mulți comandanți nu au dat ordin să se confecționeze lădița pentru păstrarea sfințelor vase, cărți și veșminte necesare cultului, precum și a mesei necesare pentru Sf. Liturghie; s-a ignorat procurarea unor cărți pentru ostași, precum *Pâine spre ființă*, elaborată de Sfântul Sinod, cu scop educativ și moralizator ș.a. În raport sunt semnalate și alte neajunsuri: refuzul unor comandanți de a acorda ordonanță preoților, așa cum se acordă ofițerilor; deși preoții au învățat să citească hărțile, fapt important pentru ei personal dar și pentru armată, li s-a refuzat dreptul de a primi hartă, ca ofițerii; preoții au fost obligați să doarmă în cort cu gradele inferioare, nu în cort special al preotului ș.a.m.d.⁶⁰.

Părintele Haralambie Roventța nu a exagerat cu nimic când a afirmat că Protoiereul Constantin Nazarie: *Din nimic, el a creat și a organizat serviciul preoțimii militare, în slujba*

*luptătorilor de pe front și din spitale⁶¹. În amplul referat *Activitatea preoților de armată în campania din 1916-1918* și care s-a tipărit în 1920 la Imprimeria Ministerului Cultelor și Artelor din București⁶², părintele Constantin Nazarie, cu luciditate și spiritul de responsabilitate ce l-au caracterizat toată viața, a relatat, pe drept, Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, atât împlinirile cât și neajunsurile întâmpinate⁶³, accentuând mereu că principalele neajunsuri își au originea în existența Serviciului Religios doar pe durata campaniei nefiind organizat complet din vreme de pace⁶⁴.*

Referatul amintit dezvoltă trei tipuri de activități: *Activitatea pregătitoare; Activitatea administrativă și îndrumătoare; Activitatea Preoților propriu-zisă, pe front*. În cuprins sunt etalate, pe drept, numeroasele greutăți surmontate de părintele Constantin Nazarie, în relația cu Ministerul de Război. Spre exemplu, într-un referat adresat Marelui Stat Major General al Armatei, datat 3 iunie 1915, a primit răspuns peste trei zile: *că nu pot funcționa ca Protoiereu decât în vreme de război și alte asemenea⁶⁵.*

Cât privește *Instrucțiunile asupra atribuțiilor preoților la armată*, părintele Constantin Nazarie consemnează că le-a alcătuit imediat, fără să mai aștepte consimțământul Statului Major General al Armatei și că: *Aceste instrucțiuni, pe lângă osebite referat, au fost înaintate Sf. Sinod, care le-a aprobat aproape nemodificate și s-au publicat, împreună cu referatul Comisiunii respective, în revista „Biserica Ortodoxă Română” de pe luna noiembrie 1915⁶⁶. Adaugă imediat: Marele Stat*

Major schimbă forma instrucțiunilor, și de unde erau alcătuite pe articole, **lucru foarte lesnicios pentru consultare și aplicare** (s.n.), au fost transformate pe capitule. Cu ironia necesară, părintele Constantin Nazarie adaugă ferm: *Noroc că cei care le-au transformat n-au mai putut [să] adauge aproape nimic la ele, întrucât tot ce se putea prevedea, prevăzusem eu până la cele mai mici detalii. Și sublinia, la fel de ferm: În timpul războiului, cu toată varietatea de situații, n-am ieșit o singură dată din litera și spiritul lor, și n-am avut vreun caz care să nu fie prevăzut în ele*⁶⁷.

Cu amărăciune, părintele Constantin Nazarie consemnează că deși aceste *Instrucțiuni*, aprobate de Ministerul de Război și publicate de Marele Stat Major în octombrie 1915, nu s-a știut despre ele (la Ministerul de Război – Direcția Controlului – n.n.) decât **prin octombrie 1916** (s.n.), când le-am prezentat eu și când s-a dat ordin pentru plata preoților, potrivit dispozițiilor cuprinse în ele⁶⁸. Adaugă că *Armata nu mi-a dat nici un concurs la desfacerea lor* (a broșurii cu cele 10 cuvântări pentru ostași, destinate preoților – n.n.), *deși ele erau de folos și ofițerilor*⁶⁹.

Nu mai stăruim asupra neajunsurilor surmontate de părintele Constantin Nazarie în greaua sa misiune de Protoiereu al preoților de armată sau, sub raport militar, de șef al Serviciului Religios al Armatei Române în anii războiului. Vom spune numai, pe baza aceluiași referat către Sfântul Sinod, că în campania anilor 1916-1918 au fost mobilizați 252 preoți, din care doi nu au funcționat efectiv. Din totalul preoților mobilizați 46 au fost demobilizați din dife-

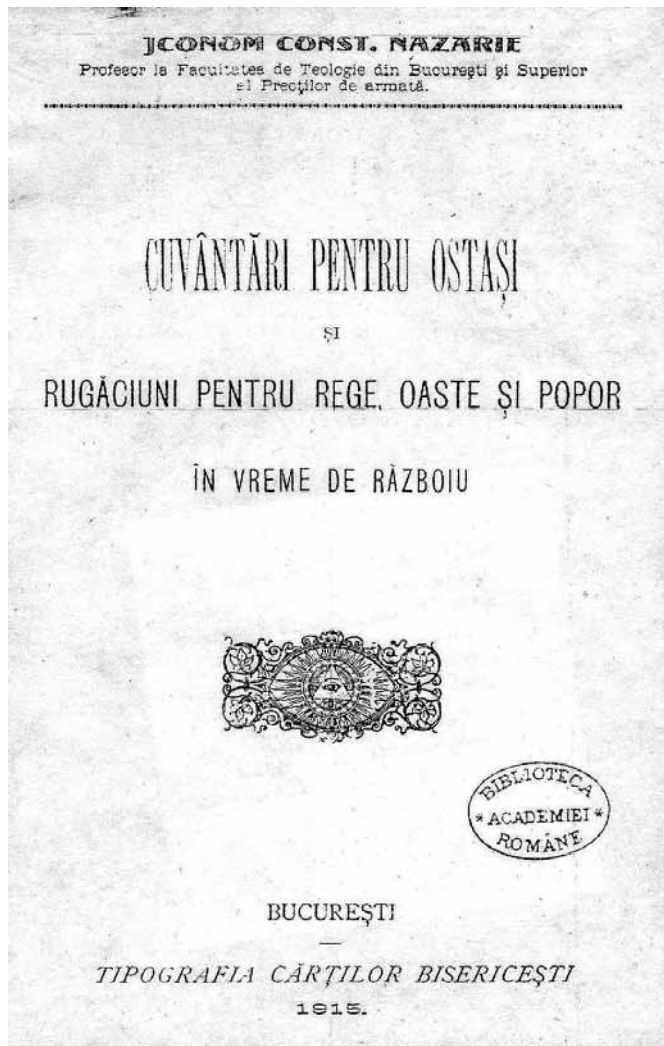
rite motive, 25 au fost dați dispăruți și prizonieri, din care cinci morți. Au fost șase răniți. Au fost avansați 147 la gradul de căpitan asimilat, de la gradul de locotenent asimilat, dobândit, conform *Instrucțiunilor*, la mobilizare. La fel cinci preoți au fost propuși la avansare. Precizează: *O bună parte din cei neavansați ar fi meritat aceasta* (să fie avansați – n.n.), *dar schimbarea comandanților a făcut ca mulți preoți să nu obțină la vreme foile calificative și, deci, să-i apuce demobilizarea neavansați*⁷⁰. La fel, precizează că, în anul 1918, au rămas mobilizați 40 preoți ce au însoțit trupele în Basarabia⁷¹.

Se mai precizează, în amintitul referat, că din totalul de preoți mobilizați 135 erau licențiați în teologie, 10 erau absolvenți ai Facultății de Teologie, 70 preoți aveau Seminarul complet (opt clase), 10 preoți cu 4 clase seminariale și 11 cu câte 2 și 3 clase secundare. Doar la șase preoți nu a putut stabili calificarea exactă, în lipsa datelor, preoții respectivi fiind fie prizonieri fie nu au putut da datele⁷².

Ce se poate spune azi, despre corpul preoților mobilizați în Marele Război pentru Întregirea Neamului? Un singur răspuns: o forță umană, intelectuală și preoțească deosebit de puternică, ce a însoțit trupele în structurile militare la care au fost mobilizați și care și-au făcut pe deplin datoria. Semnificativ în acest sens este Ordinul Circular din 10 aprilie 1918 dat de general de corp de armată adjutant regal Constantin Prezan, fost șef al Marelui Cartier General în perioada 5 decembrie 1916-1 aprilie 1918 și devenit șef al Statului Major General (octombrie 1918-aprilie 1920), în care se arată, în urma vizitei de rămas bun la sediul din Iași a Serviciului Religios al Armatei: *Preoții și-au făcut mai mult decât datoria, și este o cinste pentru cler, care, alături de ostași, a dat mai mult decât i-am cerut noi pentru țară și neam*⁷³.

Fără nici un fel de răutate, în contextul referatului către Sfântul Sinod, Protoiereul Constantin Nazarie nu scapă din vedere să arate că seminariștii, studenții și licențiații în Teologie mobilizați, pe care el i-a considerat clerici, dar au fost repartizați din ordinul Ministerului de Război la formațiunile sanitare, au fost mai întâi ridiculizați, apoi tratați neuman. *La multe spitale au fost lăsați neîmbrăcați* (cu veșminte militare și preoțești, conform instrucțiunilor – n.n.) *și puși la cele mai înjositoare corvezi, ca spălatul pe jos și altele pe care le tac* (s.n.). Adaugă imediat: *Serviciile cele mai grele și însoțite de pericole s-au încredințat lor și ei și-au făcut datoria* (s.n.), *răbdând, iar alții dându-și obștescul sfârșit pentru binele comun* (îngrijind bolnavii de tifos exantematic – n.n.)⁷⁴. Propune eșaloanelor militare în drept: *Din parte-mi, cred că dacă s-ar asimila licențiații și studenții în Teologie cu plutonierii, iar seminariștii în genere cu sergenții, chiar fără vreo retribuție, s-ar salva până la un punct situația lor morală în armată și, deci, s-ar face un act de dreptate*. Răspunsul nu s-a lăsat prea mult așteptat: *Ca rezultat adresei nr. 364 din 9 martie 1918, am onoare a vă comunica, că s-a dat ordin ca tinerii licențiați și studenții în teologie, precum și seminariștii aflați la Corpurile sanitare ale Armatei și Spitalele regionale să nu mai fie puși în viitor la spălat pe jos și alte corvezi, precum și de a fi tratați din punct de vedere al muncii, hranei, îmbrăcăminte, locuinței etc., potrivit gradului lor de cultură. În ceea ce privește asimilarea lor cu plutonierii, aceasta nu se poate admite, conform hotărârii ministeriale, în nici un caz*⁷⁵.

Pe baza foilor calificative primite de la unitățile militare, în referatul/raportul către Sfântul Sinod, părintele Constantin Nazarie alcătuiește 168 fișe de prezentare a activității preo-

șilor în timpul campaniei, de o valoare documentară și istorică deosebită⁷⁶. Cităm câteva nume, în ordinea cuprinsă în referat, care au devenit ulterior personalități marcante în viața Bisericii Ortodoxe Române și a învățământului teologic universitar din România întregită, astfel: preotul Iordăchescu Cicerone; preotul Lungescu D.; preotul Leu Gh.; preotul Sime-drea T.; preotul Hodoroabă N.; preotul Șerbănescu Justin; iconom Pocitan Vasile; Iconom Constantin Nazarie ș.a.⁷⁷.

Cu emoție părintele Constantin Nazarie relatează în referatul către Sfântul Sinod, fără să dea nume, dinadins, cum unul din chiriarhi i-a cerut să-l scoată de la mobilizare pe un distins preot, de teama că se va pierde în război. A răspuns chiriarhului că nu poate face așa ceva *întrucât nimenea odată mobilizat, nu poate fi demobilizat decât pe bază de acte medicale emenate de la autoritățile medico-militare*⁷⁸. Arată în continuare: *M-am gândit și eu că ar fi bine a se cruța unele elemente excelente [...] să le iau de pe front și să le aduc la spitale, trenuri sanitare etc., adică la loc de cruțare. Ei bine, aici am avut ocazia să văd cu adevărat eminența preoților eminenți: cu lacrimi în ochi mi-au cerut să nu-i despart de regimentele de pe front, de care îi leagă atâtea amintiri sufletești*⁷⁹.

Rămâne de legendă personalitatea și faptele de armă săvârșite de preotul călugăr Justin Șerbănescu, de la Mănăstirea Cernica, Ilfov, confesorul Regimentului 4 Ilfov nr. 21. A luat parte cu regimentul său la toate luptele din Transilvania în anul 1916. La 17 septembrie a fost ușor rănit, iar la 24 noiembrie a căzut prizonier, în mijlocul trupei ce nu se mai putea apăra. La 29 iunie 1917 a evadat și a rătăcit prin munți, căutând regimentul. La 24 februarie 1918 s-a prezentat la corp, în Galați, de la care dată n-a mai lipsit, făcându-și datoria cu conștiinciozitate⁸⁰. Pentru faptele de arme din 1916, la 25 iunie 1918, Protosinghelului asimilat gradului de locotenent din Regimentul 4 Ilfov nr. 21 Șerbănescu Justin i s-a conferit Ordinul Militar „Mihai Viteazul” clasa a III-a prin Înalt Decret nr. 1561, cea mai înaltă distincție oferită ofițerilor pentru fapte de arme în timp de război, fiind de altfel singurul preot din cei 252 mobilizați care a primit acest ordin militar, instituit de Regele Ferdinand I la 21 decembrie 1916. În brevetul de decorare s-a consemnat: *Pentru vitejia, destoinicia și iubirea de Patrie ce a arătat pe câmpul de onoare, în 1916. Pe lângă că și-a îndeplinit cu mare devotament îndatoririle ce avea ca confesor al regimentului, a mai luat parte la toate luptele, mergând cu Sfânta Cruce în mână, în fruntea luptătorilor regimentului. În ziua de 21 octombrie 1916, văzând că Regimentul „Feldioara” a pierdut în lupte aproape toți ofițerii și că comandantul căzuse rănit pe Muntele Clăbucetul Taurului, a luat comanda acestui corp și luptând ca un erou o zi și o noapte, a respins pe inamic până pe Muntele Susai, oprindu-l de a ocupa Azuga. În luptele de pe Muntele Dihamului a condus un batalion de dispensați, iar la 17 noiembrie 1916, fiind pentru a doua oară rănit pe Muntele Sorica în timpul unui atac al Azugăi, a refuzat evacuarea pentru a nu se despărți de vitejii regimentului*⁸¹. Avea să cadă prizonier la 24 noiembrie 1916, cum s-a arătat.

În ceea ce privește pe preotul Iconom Stavrofor Constantin Nazarie, caracterizarea redactată de superiorul său, generalul Alevra este impresionantă. Spicuim câteva aprecieri: *P.C. Sa se află în capul Serviciului Religios al Armatei din prima zi a campaniei și până astăzi. Înainte încă de a intra în campanie (din 15 mai 1915 până în 15 august 1916 – n.n.), dezinteresat și fără nici o plată, s-a ocupat de reglementarea*

*activității preoțești, pe timp de război, făcând Marelui Stat Major, în acest scop, diferite propuneri. Apoi: În timpul campaniei P.C. Sa, verbal și prin diferite circulări, a dat Preoților toate îndrumările trebuincioase pentru îndeplinirea înaltei și delicatei lor misiuni. La fel: Este un fapt constatat că preoțimea noastră, în actualul război, și-a făcut datoria cu prisosință. Acest lucru se datorește însă, în bună parte și imboldului ce s-a dat preoților de către Șeful lor, pe de o parte, pentru situația și autoritatea lui morală, iar pe de altă parte, pentru faptul că, la cea mai mare parte dintre ei le-a fost Profesor. Adaugă: P.C. Sa este decorat, încă din vreme de pace, cu Răsplata Muncii cl. I pentru învățământ, cu Ordinul „Coroana României” în gradul de Cavaler și Ordinul „Steaua României” – proprio moto – în gradul de Cavaler. Autor a mai multor lucrări în specialitatea sa. A servit în armată, optând pentru leafa lui civilă de Profesor Universitar*⁸². Face propunerea ca să fie avansat în data demobilizării la gradul de General de Brigadă Asimilat⁸³.

Ceea ce este cu totul deosebit în referatul către Sfântul Sinod sunt ideile și concluziile din *Încheiere*, din care spicuim și comentăm câteva: *Războiul, ce a trecut ne-a arătat din destul ființa ostașului nostru, plin de credință, răbdare, abnegație, vitejie și sacrificiu de sine, egal numai cu al mucenicilor primelor secole creștine* (s.n.)⁸⁴. Se știe degringolada ce a cuprins trupele Armatei Țariste/Ruse pe frontul din Moldova în anul 1917 sub influența ideilor bolșevice răspândite rapid de la Petersburg. Dacă soldatul român în tranșeele din Moldova nu s-a contaminat/bolșevizat de ideile revoluției ruse, atât cea din februarie 1917, cât și, mai ales, cea din octombrie-noiembrie același an, se datorează în mare măsură activității neobosite a preoților mobilizați care au fost permanent alături de ostași în tranșee, insuflându-le dorința nestrămutată în victoria asupra dușmanului și realizarea idealului național.

Cu mare forță intelectuală și deplină cunoștință de cauză părintele Constantin Nazarie pledează pentru rolul armatei ca școală pentru popor. Afirmă: *Armata reprezintă forța neamului* (s.C.N.), *este tinerețea și floarea lui, și în vederea acestui fapt nimic nu trebuie cruțat ca să fie în adevăr tinerețe, floare și viitor țării*. Adaugă: *Cazarma e un fel de închisoare de multe ori cu aer și lumină destulă pentru corp, dar cu puțin duh de viață, fără aer și lumină pentru suflet*. Solicită ferm: *Va trebui, dar, să transformăm cazarma în școală* (s.C.N.), *într-o școală model, care va avea în fiecare an peste 30 000 elevi maturi, sănătoși, voinici și gata spre lucru bun*. Pentru a argumenta: *Ofițerii noștri, oricât ar fi de instruiți, au o cultură specială, rar și generală, mai niciodată profesionistă, în altă direcție decât cea militară. Singurul element care ar putea răspunde inteligent la transformarea cazarmei în școală este preotul* (s.C.N.), *care prin creșterea, educarea și instrucția ce i se dă are capacitatea de a fi îndrumător autorizat aproape în toate manifestările vieții, luată în sferă mică, în care se învârtesc trebuințele morale, intelectuale și economice ale țăranelor noastre [...] Preotul – el însuși luat dintre țărani – îi cunoaște, îi pricepe, îi iubeste și știe să le aprecieze darurile, să le dea imbold spre fapte frumoase și folositoare*⁸⁵.

În chip evident, ideea de școală a armatei pentru popor are sens larg, nu se referă strict la știința de carte, de alfabetizare (făcută în școlile primare de pe întreg cuprinsul țării, inclusiv în Transilvania prin școlile confesionale românești),

ci la cultivarea valorilor general umane și a unor deprinderi comportamentale în sprijinul moralei creștine: răbdarea, respectul față de sine și față de alții etc. Drept urmare, părintele Constantin Nazarie afirma: *Sunt sigur că o organizare va avea loc în Armată, fiind reclamată de noile cerințe și experiențe dureroase ale trecutului în general și ale actualului război în special. Această reorganizare va trebui să îmbrățișeze și chestiunea Preoților în Armată. Idealul ar fi ca fiecare regiment să-și aibă Preotul său. Pentru a adăuga: Desigur că introducerea Preoților de armată va reclama cheltuieli, nu așa de mari, însă, ca să ne sperie. Dar chiar mari de ar fi, nu trebuie să se facă economie când e vorba de pregătirea sufletească a ostașului și deci a flăcăului român – floare, mândrie și nădejde a Neamului⁸⁶.*

Comentariul părintelui Nazarie, în continuare, este fără echivoc: *Oricât am fi de materialişti, nu putem să nu recunoaştem preponderența sufletului, măcar în acte de eroism* (s.C.N.), *cum sunt cele pe care e chemat soldatul să le săvârșească. Sufletul este acela care a împins pe soldații noștri și împinge și acum* (data referatului: București, 25 decembrie 1918 – n.n.) *pe ai altor națiuni să îndure și să treacă peste greutăți și grozăvii, la a căror vedere mintea rămâne neputincioasă să le explice; sufletul este izvorul eroismului în orice om și mai cu seamă în soldat* (s.n.)⁸⁷.

Dorința părintelui Constantin Nazarie pentru permanențizarea preotului în structurile militare ale Armatei Române (cum era la multe din armatele statelor europene la acea dată) s-a împlinit odată cu adoptarea de către Corpurile legiuitoare ale României întregite a *Legii privitoare la organizarea clerului militar*, intrată în vigoare la 6 august 1921. Legea institua Inspectoratul Clerului Militar ca structură distinctă în cadrul Marelui Stat Major al Armatei, condus de un inspector cu gradul militar de general de brigadă și demnitatea arhierescă „Episcop de Alba Iulia”, membru de drept al Sfântului Sinod.

Instituirea clerului militar activ/permanent s-a dovedit un produs eficient în anii celui de-Al Doilea Război Mondial, când soldatul român a rămas în tranșee, strivit de tancurile sovietice la Stalingrad, în 1942-1943, sau a înghețat în Munții Tatra în iarna 1944-1945, după cum îi cereau ordinele țării.

* * *

Anexa nr. 1

UN MARE EDUCATOR ȘI ANIMATOR: CONSTANTIN NAZARIE

**de Preot Haralambie ROVENȚA
profesor universitar**

O pioasă amintire adună din nou pe admiratori la mormântul lui Constantin Nazarie, *foștul profesor de Teologie, Director al Internatului Teologic, Șeful clerului militar în războiul trecut și primul președinte organizator al Asociației Generale a clericului ortodox din România.*

Reamintirea lui în aceste vremuri este o datorie pentru foștii lui elevi, studenți sau prieteni. Găsim în personalitatea lui o pildă înălțătoare, de credință statornică și de suflet animator.

Deși a trecut în viața veșnică încă din martie 1926, figura lui Constantin Nazarie se înalță tot mai sus în apropierea

istorică, prin opera unică ce a săvârșit, ca un creator de orizonturi noi [în text: nouă] în spiritualitatea noastră românească și ortodoxă.

Constantin Nazarie a fost înainte de toate o întruchipare exemplară a adevăratului preot în slujba lui Hristos. A avut norocul să primească o frumoasă creștere încă de copil și să fie călăuzit în studiile sale de mai târziu, chiar de marele episcop Melchisedec. Datorită aprecierii acestuia a putut să se instruiască nu numai în țară, dar și în străinătate, la Academia Teologică din Kiev. Un tânăr de elită, totdeauna premiant, care și-a găsit vocația în preoție.

În această servire, el a fost un mare educator creștin pentru toți cei ce au avut fericirea să-l cunoască. Viața întregă a închinat-o pentru educația sufletească a numeroase generații de tineri, în diferite posturi dirignitoare: *director al Seminarului din Roman*, apoi a celui *Central din București*, *profesor la Facultatea de Teologie și Director al Internatului Teologic.*

Toți foștii lui elevi îi păstrează o amintire neștearsă, nu numai pentru valoarea învățăturilor primite de la el, dar mai ales pentru rarul exemplu de întrupare a moralei creștine. El dăruia un elan contagios de convingere și de credință oricărui suflet care se atingea de personalitatea sa. Toți foștii lui elevi păstrăm în cutele noastre sufletești un colț de recunoștință acestui mare suflet.

Sunt oameni care ascund golul lor sufletească prin rigiditatea formelor sau prin severitate. Preotul și profesorul Nazarie a educat prin bunătatea lui îngerească, prin sinceritatea și prin avântul credinței lui, căreia nu-i putea rezista nimic și nimeni.

El a știut să fie un bun *părinte*, în care discipolul se poate încrede deplin, căci la el nu încăpea vreodată fățarnicie, rezerve ori nepăsare. N-avea nimic de ascuns, de aceea s-a dăruit întreg, cu toată măreția sufletească pentru formarea tineretului. Forța lui educativă a stat totdeauna în faptul că trăia morala pe care o învăța. Viața și doctrina se contopeau în el ca într-o armonie deplin echilibrată.

În războiul trecut, el a fost *organizatorul și conducătorul preoților militari din România.* Din nimic, el a creat și a organizat serviciul preoțimii militare, în slujba luptătorilor de pe front și din spitale. Regele și țara i-au recunoscut neprețuitele lui merite prin numeroase adresări scrise sau grăite.

Putem spune, fără exagerare, că meritelor lui Constantin Nazarie se datorește prestigiul și dezvoltarea preoțimii militare, încât să ajungă azi la un rol foarte important, sub conducerea unui episcop militar.

Constantin Nazarie a fost totodată *primul președinte și întemeietor al Asociației Generale a clericului ortodox din România.* El a pregătit și a prezidat îndată după întregirea neamului neuitatul congres dintâi al clericului din 1919 în București. Dorul lui pentru ridicarea preoțimii și iubirea pentru soarta fiecăruia l-au făcut să-și pună în cumpănă tot prestigiul său, într-o muncă istovitoare, pentru servirea nevoilor preoțimii. Fără nici un interes pentru sine, el s-a dăruit pentru soarta tuturor.

Nu putem uita niciodată *exemplul lui unic de abnegație*, învingând orice gând de mărire deșartă. De multe ori, când era vacant câte un post de episcop, toți ochii se îndreptau spre Constantin Nazarie. A refuzat însă mereu orice propunere, socotindu-se prea umil pentru această înaltă treaptă. Ce pildă vie, vrednică numai de un sfânt, ca Sf. Vasile cel

Mare, Ioan Gură de Aur sau Grigorie de Nissa! Ce cutremurătoare lecție pentru toți cei grăbiți să suie cu nesimțire în treptele de conducere ale Bisericii!

Deși vădov tânăr, Constantin Nazarie și-a consacrat viața neprihănită numai în folosul patriei și Bisericii. În acest spirit și-a crescut copiii lui, alături de copiii altora, căci a fost un om de credință religioasă adâncă. El sfinția orice operă, căci niciun gând personal n-a străbătut ființa lui în toate sarcinile mari și grele pe care le-a îndeplinit.

În vremurile grele de astăzi, amintirea acestui mare educator și animator ne oțelește sufletele prin marile lui virtuți: convingere, credință, abnegație și servire integrală pentru Dumnezeu și pentru Patrie.

Note: Fotografia preotului Constantin Nazarie publicată în coloanele ziarului „Universul” (anul 60, nr. 136, 21 mai

1943, p. 7, col. 2 mijloc) o reproducem și noi. Sublinierile în text aparțin autorului, Preot Haralambie Roventța.

PRIEST CONSTANTIN NAZARIE (1865-1926), CHIEF OF ROMANIAN ARMY'S RELIGIOUS SERVICE IN THE FIRST WORLD WAR

The article presents the activity of priest Constantin Nazarie, a complex personality that dedicated his life to the church and to the school. He participated in the First World War as the archbishop of the military priests, mission with which he was entrusted by the Romanian Orthodox Church. He organized the Romanian Army's Religious Service.

Keywords: archbishop, church, Religious Service, Constantin Nazarie, orthodox

NOTE

- 1 Câteva titluri, în ordinea apariției lor: Pr. Haralambie Roventța, Un mare educator și animator: Constantin Nazarie, în „Universul”, Anul 60, nr. 136, 21 mai 1943, p. 7; Pr. Scarlat Porcescu, Preotul Constantin Nazarie, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, Anul XLVIII (1972), nr. 3-4, martie-aprilie, pp. 201-216; Pr. prof. univ. dr. Constantin Galeriu, Preot prof. Constantin Gh. Nazarie, în „Studii Teologice”, Anul XXXIV (1982), nr. 1-2, ianuarie-februarie, pp. 37-38 (cu prilejul Centenarului Facultății de Teologie din București); Pr. prof. univ. dr. Mircea Păcurariu, Dicționarul teologilor români, ed. a doua, București, Editura Enciclopedică, 2002, p. 328 (fișa Nazarie Constantin). Se adaugă articole și ferepare apărute în presa vremii la moartea Preotului Constantin Nazarie, în 21 martie 1926: Arhim. Iuliu Scriban, Moartea iconomului profesor Constantin Nazarie, în „Biserica Ortodoxă Română”, Anul XLIV (1926), nr. 3, martie, pp. 160-161; ș.a.
- 2 Pr. Haralambie Roventța, Op. cit., p. 7.
- 3 Pr. prof. univ. dr. Constantin Galeriu, Op. cit., p. 37.
- 4 Pr. Scarlat Porcescu, Op. cit., p. 203.
- 5 *Ibidem*.
- 6 Cf. Pr. prof. univ. dr. Mircea Păcurariu, Op. cit., p. 328.
- 7 Constantin Nazarie, Notițe biografice despre Economul Dimitrie Matcaș, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1899, p. 3.
- 8 Pr. Haralambie Roventța, Op. cit., p. 7, col. 4 mijloc. Textul integral al acestui articol îl reproducem în Anexa nr. 1, evocarea de față.
- 9 Vezi Pr. prof. univ. dr. Mircea Păcurariu, Op. cit., p. 483.
- 10 Pr. Scarlat Porcescu, Op. cit., p. 204.
- 11 Pr. prof. univ. dr. Mircea Păcurariu, Op. cit., p. 483.
- 12 Constantin C. Diculescu, Din corespondențele Episcopului Melchisedec, culese, adnotate și însoțite de o prefață de..., București, Tipografia Cărților Bisericești, 1909. Sunt patru scrisori, astfel: doc. XXXI, datat Kiev, 7 ian. 1889, pp. 51-54; doc. XXXII, nedat (probabil februarie 1889), pp. 54-56; doc. LIII, Kiev, 16 martie 1889, pp. 79-81; doc. LXVI, Kiev, 11 aprilie 1889, pp. 95-98.
- 13 Pr. Scarlat Porcescu, Op. cit., p. 204.
- 14 Constantin C. Diculescu, Op. cit., pp. 52-53 (doc. XXXI, 7 ianuarie 1889).
- 15 *Ibidem*, pp. 55-56 (doc. XXXII, nedat).
- 16 Pentru prima lucrare vezi cota B.A.R.: II 422.603, iar pentru a doua lucrare vezi cota B.A.R.: II 138.756.
- 17 Constantin Nazarie, Către cititor, în vol. „Sermones Dominicales” per solum annum..., Roman, 1894, p. 7 (Cota B.A.R.: II 177.645).
- 18 *Ibidem*, p. 79.
- 19 *Ibidem*, p. 3, 6.
- 20 Cf. Pr. prof. univ. dr. Constantin Galeriu, Op. cit., p. 37; Pr. Scarlat Porcescu, Op. cit., p. 207.
- 21 Pr. Scarlat Porcescu, Op. cit., p. 204.
- 22 *Ibidem*.
- 23 *Ibidem*.
- 24 Pr. prof. univ. dr. Constantin Galeriu, Op. cit., p. 36; Pr. prof. univ. dr. Mircea Păcurariu, Op. cit., p. 299 (fișa Mironescu Atanasie).
- 25 *Ibidem*.
- 26 Pr. Scarlat Porcescu, Op. cit., p. 206.
- 27 Noi nu am cercetat cauza decesului soției sale, Maria Nazarie, născută Stupcanu, și nici împrejurările în care el a trecut la Domnul, chestiunea fiind în seama celor ce îi vor scrie monografia istorică, la timpul potrivit despre Constantin Nazarie.
- 28 Pr. Haralambie Roventța, Op. cit., p. 7, col. 3.
- 29 Constantin Nazarie, Raporturile între biserică și societatea noastră inteligentă. Cuvântare rostită cu ocaziunea distribuirii premiilor la elevii Seminarului din Roman, însoțită și de o scurtă dare de seamă, Tipografia Leon Friedmann; vis-a-vis de sala Teatrului, Roman, 1894, 27 p.; Idem, Câte ceva pentru seminaristi ca viitori preoți. Conferință ținută elevilor cl. [asei a] VIII [-a] a Seminarului Central, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1900, 18 p.; Idem, Mișcarea socialistă și creștinismul, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1900, 54 p. (Conferință ținută elevilor din clasa [a] VIII-a a Seminarului Central).
- 30 Pr. prof. univ. dr. Constantin Galeriu, Op. cit., p. 38.
- 31 Constantin Nazarie, Câte ceva pentru seminaristi ca viitori preoți..., p. 4.
- 32 *Ibidem*, p. 8.
- 33 Câteva titluri: Duminica, botezul și ierarhia bisericească după adventiști, București, 1910, 77 p. (Cota B.A.R.: II 20.544); Cinstirea sfințelor icoane și adventiștii, București, 1911, 25 p. (Cota B.A.R.: II 23.555); Sâmbăta adventiștilor și sfânta duminică, București, 1914, 19 p. (Cota B.A.R.: II 36.431); Feriți-vă de adventiști, București, 1916, 13 p. (Cota B.A.R.: I 84.722) ș.a.
- 34 Constantin Nazarie, Combaterea principalelor învățături adventiste după mai mulți autori, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1913, 188 p. (Cota B.A.R.: II 34.226; pentru ediția 1921, cota B.A.R.: II 60.915, exemplarul având 207 p.). Tabla de materii cuprinde următoarele titluri: Sf. Scriptură și Sf. Tradițiune ca izvoare de credință; Modul sectanților de a explica Sf. Scriptură; Ierarhia bisericească și monahismul; Despre Biserică; Taina Botezului; Invocarea Sfinților; Cinstirea Sf. Icoane; Împărăția de 1000 ani și învățătura despre veșnicia muncilor păcătoșilor; Sabatul; Jurământul. Când a tipărit această lucrare, în anul 1913, Constantin Nazarie avea 48 ani și era de 12 ani, din 1901, profesor la Facultatea de Teologie din București. Prin amploarea și profunzimea analizei întreprinse, se poate spune că volumul Combaterea principalelor învățături adventiste după mai mulți autori este operă de maturitate științifică și teologică, cu statut de referință.
- 35 Constantin Nazarie, Mișcarea socialistă și creștinismul..., p. 38.
- 36 *Ibidem*, p. 42.
- 37 *Ibidem*, pp. 49-50.
- 38 *Ibidem*, p. 53.
- 39 *Ibidem*, p. 54.
- 40 Constantin Nazarie, Lucrările primului congres al profesorilor de religie ținut în București la 2-5 octombrie 1912 imprimate sub îngrijirea..., București, Tipografia Cărților Bisericești, 1912 (Cota B.A.R.: II 36.523).
- 41 Arhivele Militare Române (în continuare se va cita A.M.R.), fond Inspectoratul Clerului Militar (în continuare se va cita I.C.M.), dosar nr. crt. 1, f. 1; Cf. Gheorghe Nicolescu, Gheorghe Dobrescu, Andrei Nicolescu, Preoți în lupta pentru făurirea României Mari, 1916-1919, București, Editura EUROPA NOVA, 2000, p. 1 (doc. 1). Lucrarea conține 257 documente extrase din A.M.R., fondul I.C.M. Trimiterile noastre, în continuare,

- sunt, în principal, la această lucrare.
- 42 Vezi Gheorghe Nicolescu, Gheorghe Dobrescu, Andrei Nicolescu, Op. cit., pp.1-2 (doc. 1).
- 43 *Ibidem*, p. 2 (doc. 2).
- 44 *Ibidem*, pp. 3-10 (doc. 3-12).
- 45 *Ibidem*, pp. 11-24 (doc. 13).
- 46 Constantin Nazarie, Cuvântări pentru ostași și Rugăciuni pentru Rege, Oaste și Popor în vreme de război, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1915, 52 p. (Cota B.A.R.: II 46.889). Volumul cuprinde 10 cuvântări pentru ostași, astfel: Ce înseamnă a fi soldat; Drapelul; De ce trebuie să ascultăm de superiori?; La ce folosește ajutorul lui Dumnezeu; Trezvia și Militarul; Vorbire la declarare de război; Vorbire înainte de a începe lupta; Vorbire după câștigare de victorie; Vorbire de încurajare în caz de neizbândă în luptă. Se adaugă: Scurtă învățătură despre moralitate, pentru ostași; Rugăciuni pentru Domnul Dumnezeu nostru, pentru Rege, Oaste și Popor în vreme de război. În mod evident, lucrarea este un îndreptar pentru „frații preoți”, cum se spune în Cuvânt lămuritor.
- 47 Lucrarea este realizată împreună cu Iconom Vasile Pocitan (viitorul Arhiereu Veniamin Pocitan), profesor secundar, subprotoiereul preoților de armată, format de buzunar (9,5×13,5 cm.), cu prima ediție la Iași, Tipografia Serviciului Geografic, 1917, 20 p. (Cota B.A.R.: I II 84.708) și a doua ediție la Bârlad, Tipografia C. D. Lupașcu, 1917, 24 p. (Cota B.A.R.: 147.151). Volumul cuprinde rugăciuni zilnice, obligatorii pentru tot creștinul (Tatăl Nostru, Crezul etc.), cât și rugăciuni ocazionale (la masă, în timp de război, în caz de boală etc.), plus un tabel cu Pascalia pe mai mulți ani. La ediția Bârlad se adaugă Jurământul ostășesc: „În numele lui Dumnezeu Atotputernicul jur credință Regelui nostru Ferdinand I, supunere legilor Țării și îndatoririlor militare, în toate împrejurările, în timp de pace și în timp de război. Așa să-mi ajute Dumnezeu!”.
- 48 Gheorghe Nicolescu, Gheorghe Dobrescu, Andrei Nicolescu, Op. cit., p. 11 (doc. 13).
- 49 *Ibidem*.
- 50 *Ibidem*, pp. 11-24 (doc. 13).
- 51 *Ibidem*, pp. 11, 23 (doc. 13).
- 52 *Ibidem*, p. 34 (doc. 26).
- 53 *Ibidem*, pp. 37-38 (doc. 27).
- 54 *Ibidem*, pp. 44-45 (doc. 34).
- 55 *Ibidem*, pp. 40-41 (doc. 29); p. 49 (doc. 40).
- 56 *Ibidem*, pp. 42-43 (doc. 32).
- 57 *Ibidem*, pp. 49-50 (doc. 41).
- 58 *Ibidem*, p. 50 (doc. 41).
- 59 *Ibidem*.
- 60 *Ibidem*, pp. 50-52 (doc. 41).
- 61 Pr. Haralambie Roventă, Op. cit., p. 7.
- 62 Constantin Nazarie, Activitatea preoților de armată în campania din 1916-1918, București, Imprimeria Ministerului Cultelor și Artelor, 1920, 108 p.
- 63 În mod obligatoriu a relatat, întrucât Sfântul Sinod i-a încredințat misiunea. Discursul nostru evocator l-am centrat pe personalitatea părintelui Constantin Nazarie și nu pe organizarea și evoluția Serviciului Religios al Armatei Române, ca structură în cadrul Ministerului de Război.
- 64 Constantin Nazarie, Activitatea preoților de armată..., p. 29.
- 65 *Ibidem*, p. 7.
- 66 *Ibidem*, pp. 7-8.
- 67 *Ibidem*, p. 8.
- 68 *Ibidem*.
- 69 *Ibidem*.
- 70 *Ibidem*, p. 35.
- 71 *Ibidem*.
- 72 *Ibidem*.
- 73 *Ibidem*, p. 31.
- 74 *Ibidem*, p. 32.
- 75 *Ibidem*, p. 33.
- 76 *Ibidem*, pp. 36-91.
- 77 *Ibidem*.
- 78 *Ibidem*, p. 16.
- 79 *Ibidem*, pp. 16-17.
- 80 *Ibidem*, pp. 84-85.
- 81 Anuarul suveranilor, principilor, ofițerilor și drapelului decorati cu Ordinul Militar „Mihai Viteazul”, „Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului”, București, Imprimeria Națională, 1931, pp. 133-134.
- 82 Constantin Nazarie, Activitatea preoților de armată..., pp. 89-90.
- 83 *Ibidem*, p. 90. Nu avem, deocamdată știință dacă propunerea s-a realizat sau nu, după demobilizarea din 1 aprilie 1921.
- 84 *Ibidem*, p. 93.
- 85 *Ibidem*, pp. 93-94.
- 86 *Ibidem*, p. 95.
- 87 *Ibidem*.